ӘДӘБИ ИЧМАЛ

„Әрәфә“ романы Азәрбайчан дилиндә

Иван Серкеевич Туркеневин «Әрәфә» романы кечән әсрин 50-чи илләринә Русиядакы ичтимаи һәятын тәсвиринә һәср едилмишдир. Романдакы образлар Елена Стахова, Инсаров, Берсенев, Шубин вә башгаларындан ибарәтдир.

Елена Стахова агыллы, намуслу вә инсанпәрвәр бир рус гызыдыр. Еленанын атасы Стахов өз кәрүшләри е'тибарилә мәһдуд бир адамдыр. Стахов Анна илә ялныз вар-дөвләт хатиринә евләнмиш, сонра да Августина Христианова адлы бир гадынла кейф чәкмәйә башламышдыр. Аиләдә олан бу агыр шәраит Елена үчүн әсл һәят мәктәби олмушдур.

Инсаров да мүсбәт образдыр. О, болгардыр. Еленанын севкилисидир. Инсаров үчүн вәтәндән әзиз һеч бир шей йохдур. Вәтәни Болгарыстаны түркләрдән азад етмәйи өзү үчүн мүгәддәс вәзифә һесаб едир. Берсенев вә Шубин исә көһнә фикирләрлә яшаян адамлардыр. Онлар олса-олса Рудинин хәләфләридир.

Әсәрин сонунда Н. А. Добролюбовун «Әсл күн нә вахт кәләчәк?» адлы мәгаләси дә дәрч едилмишдир. Бу мәгалә охучуларын әсәри баша дүшмәсинә чох көмәк едир.

Әсәрин тәрчүмәси үмумиййәтлә яхшы тә'сир бағышлайыр. Лакин тәрчүмәдә нөгсанлара да йол верилмишдир. Әсәри тәрчүмә едәркән, М. Рзагулузадә Азәрбайчан дилиндә олан синоним сөзләрдән истифадә етмәдийи үчүн тәкрара чох йол вермишдир. Мәсәлән: «О, йөндәмсиз бир һалда узанмышдыр, юхарыдан енли, ашагыдан енсиз олан екә башы узун бойнунун үстүндә йөндәмсиз бир һалда дурурду; онун голларынын, гыса вә дар гара бир сюртук кеймиш бәдәнинин, чырчыраманын дал аяглары кими бүкүлү дизләри дик дуран узун гычларынын вәзиййәтинин өзүндә дә бир йөндәмсизлик вардыр» (сәһ. 4). Бу парчада үч дәфә «йөндәмсиз» сөзү ишләнмишдир. Бунлардан биринчиси «гәрибә», үчүнчүсү исә «уйгунсузлуг» кими тәрчүмә едилмәли иди. Бундан башга дилимиздә «сюртук кеймиш бәдән» ифадәси дә йохдур.

Башга бир мисал: «...Бурада исә һеч бир шәкил йохдур, тамамлыг йохдур, һәр тәрәфә яйылмышдыр...» (сәһ. 5) чүмләсиндәки «тамамлыг йохдур» ифадәси (законченности нет) «сонсуздур» мә'насында тәрчүмә едилмәли иди.

Әсәрин тәрчүмәсиндә өзүнү көстәрән ән бөйүк нөгсан Азәрбайчан дилиндә сөзләрин сырасынын позулмасы һалларыдыр. Мәсәлән: «Глазеют друг на друга, как глупа»—көзләрини бир-биринә зилләйиб ахмаг-ахмаг бахышырлар—чүмләси «ахмаг-ахмаг көзләрини бир-биринә зилләйиб бахышырлар» (сәһ. 7) кими тәрчүмә едилмишдир. Бурадан белә чыхыр ки, «ахмаг-ахмаг» тәрз һәрәкәт зәрфлийи «көзләрини» тамамлыгына аиддир. Әслиндә исә «бахышырлар» хәбәринә аид олмалыдыр. Чүнки ахмаг көзләр дейил, бахышлардыр. Башга бир мисал: «Шубин каһ сәссизчә әлләрини үрәйинә сыхыр, каһ башындан юхары галдырырды» (сәһ. 17). Бурада да «сәссизчә» зәрфлийи «сыхыр» хәбәринә аид олмалы иди. Белә мисалларын сайыны артырмаг олар.

«...пока мы идем не под гору, а в гору» (сәһ. 9) сөзләри «үзү ашагы дейил, үзү юхары кедирик» (сәһ. 12) кими йох, «керийә дейил, ирәлийә кедирик» шәклиндә тәрчүмә олунмалы иди.

Тәрчүмәдә долашыг вә уйгунсуз чүмләләрә дә раст кәлирик: «Онун хейли арыгламыш (?) вә рәнки солдугуну кәрдүм» (сәһ. 94).

«Бизим киранишин яйда бир яйлаг тутмушду һа һаман адамын янына кет» (сәһ. 134). «...дизини янагына дирәйиб... башыны каһ сага, каһ да сола дөндәрди» (сәһ. 155) вә с. «Твою доброту» «хейирхаһ гыз олдугуна көрә» дейил, «сәнин хейиринә» демәкдир.

Бә'зи чүмләләрдә мә'на конкретлийи йохдур. Мәсәлән: «Мәним демәк истәдийим, демәйәчәйим сөзү демәйә мәчбур етмәйин» (сәһ. 104) чүмләсиндә «мәним» йох, «мәни» олмалыдыр. «...Аягларынын алтыны өз янбузуна чырпды» (сәһ. 111) чүмләсиндә ифадә олунан фикир чох тәәччүблүдүр? «Бүтүн бәдән үзвләриндә бир әзкинлик вә шиддәтли баш агрысы әмәлә кәлди» (сәһ. 133) чүмләсиндән белә чыхыр ки, бәдән үзвләриндә баш агрысы әмәлә кәлмишдир. Орижиналдан айдын олур ки, бәдән үзвләриндә әзкинлик, башында исә шиддәтли бир агры әмәлә кәлмишдир. «Киршәнин алт дәмирләри чырылдая-чырылдая дарвазадан чыхыб сага дөнду вә көздән итди». Туркеневин әсәриндә дарвазадан чыхыб көздән итән киршәнин өзү олдугу һалда, тәрчүмәдә киршәнин алт дәмирләридир. Кәтирилән мисаллар көстәрир ки, тәрчүмәчи диггәтсизлик етмишдир. Китабын ени нәшриндә бу кими нөгсанларын дүзәлдилмәси зәруридир.

Ә. БӘШИР.